

HISTORY AND THEORY OF LAW AND STATEDOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-148-0-1>**АНТИЧНІСТЬ ЯК ІДЕЙНА КОЛИСКА ПРИНЦИПУ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ВІД ФІЛОСОФІЇ СТАРОДАВНЬОЇ
ГРЕЦІЇ ДО ЮРИСПРУДЕНЦІЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ****Ганжа О. Г.***головний консультант Апарату Верховної Ради України,
аспірант Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

Серед освіченого населення країн європейських держав Античність широко відома як колиска європейської цивілізації, яка в найбільш уживаному значенні охоплює період історії від розквіту Стародавньої Греції до занепаду Західної Римської імперії. Одним із найяскравіших і воістину легендарних атрибутів цієї стародавньої епохи постало римське право, яке, поруч з грецькою філософією та християнством, стало одним із факторів, що утворюють культурну ідею Європи [1, с. 119]. На жаль, їх взаємовплив часто залишається недооціненим серед молодого покоління юристів, і філософські здобутки Грецької держави меркнуть на тлі величчя юриспруденції Стародавнього Риму. У зв'язку з цим спробуємо пояснити, чому ідейною колискою принципу верховенства права можна назвати саме єдність греко-римської цивілізації.

У славнозвісній доповіді Венеційської Комісії, присвяченій комплексному дослідженню принципу верховенства права (пункт 7), стверджується про те, що втілені у цьому понятті властивості були предметом дискусій упродовж багатьох століть, починаючи від античних часів [2, с. 169]. Звісно ж, право римлян з усіх боків перевершило право грецьких племен [3, с. 46]. Водночас, на думку відомого німецького філософа та історика О. Шпенглера, у випадку грецького та римського права недостатньо враховується той факт, що має йтися не про їх паралельне, а послідовне існування [4, с. 63]. С. П. Головатий з цього приводу зазначає: «Пошук джерел концептуального наповнення поняття «верховенство права» справді, хоч це й парадоксально, але неодмінно приведе будь-кого, хто візьметься до цієї справи, спочатку до античної Греції, а відтак – і до античного Риму» [5, с. 62]. Причём коректніше вести мову про вплив на римську

юриспруденцію не тільки і не стільки самого грецького права, як її глибокої філософської думки [6, с. 33].

Так, український теоретик права О. О. Уварова слушно підмічає, що під впливом грецької філософії формується уявлення про природне право в архаїчній римській юриспруденції, але дуалізм природного і позитивного начал у римських юристів простежується найбільш чітко: «Саме вони по суті вперше розмежували право на природне і позитивне, а крім того, перенесли цю теоретичну модель у сферу практичної діяльності, тоді як мислителі Стародавньої Греції лише окреслили сам напрям» [7, с. 13].

Отже, слід пам'ятати, що своєї неповторної довершеності римське право набуло не на порожньому місці, а саме завдяки творчому засвоєнню та вдосконаленню філософсько-правових учень античних мислителів, насамперед Платона й Арістотеля [8, с. 32]. Стараннями древніх римлян було уможливлено ознайомлення з їх працями як в оригіналі, так і в перекладі [9, с. 113]. Ба більше, мудрість грецьких філософів настільки велика, що їх твори, навіть крізь багатовікову завісу часу, активно цитуються сучасними суддями, зокрема й українськими.

Наприклад, стверджуючи, що судові рішення має бути не тільки законним, а й справедливим, Борзнянський районний суд Чернігівської області відмітив: «За Платоном, справедливість – це найвища чеснота, що утримує мужність, поміркованість та мудрість в повній рівновазі й гармонії (“кожному своє”). За Платоном, саме справедливість державного устрою породжує у нього “однодушність” (homonoia) і дружбу (philia) співгромадян, жінок і чоловіків. Чимало філософсько-правових концепцій розглядають справедливість, як найвищу, навіть, передумовну правову цінність та морально-етичну цінність» [10].

В іншому судовому рішенні Вінницький окружний адміністративний суд звернувся до міркувань учня Платона – Арістотеля: «Принцип пропорційності зазвичай пов'язується зі справедливістю, яка є складною та багатогранною категорією. Ще Арістотель поєднував розподільчу справедливість із категорією “пропорційності” і зазначав, що “справедливе є щось пропорційне. Пропорційність – це середина, і справедливе полягає в пропорційності”» [11]. До речі, саме Арістотель вперше почав стверджувати, що панування законів має перевагу над пануванням когось із громадян, і бачив користь від того, що люди, наділені владою, будуть призначені охоронцями закону та його слугами. Згодом же вимога, згідно з якою держава має ґрунтуватися на праві, була розвинута римськими юристами [12, с. 151].

Отже, конвергенцію права і справедливості в Античності можна вважати початком великого шляху зародження ідеї верховенства права.

Недарма у Стародавньому Римі визнавали, що право (jus) дістало свою назву від «правосуддя» – «justitia», а цей термін з латини перекладається не інакше, як «справедливість» [13, с. 160]. Проте якщо в Стародавній Греції паростки цього принципу можна було споглядати хіба на рівні філософії права, то у Стародавньому Римі вони закарбувалися вже в юриспруденції [14, с. 20], яка цілком заслужено вважається історичним корінням романо-германської правової сім'ї [13, с. 321].

Література:

1. Гарридо М. Х. Г. Римское частное право: Казусы, иски, институты. Москва : Статут, 2005. 812 с.
2. Доповідь Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія), схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року). Право України. 2011. № 10. С. 168-184.
3. Меркель А. Юридическая энциклопедия / пер. Ф. К. Зейделя ; под ред. В. М. Грибовскаго. С.-Петербургъ : Издание Юридического Книжного Магазина Н. К. Мартынова, 1902. 266 с.
4. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 2. Всемирно-исторические перспективы / пер. с нем. и примеч. И. И. Маханькова. Москва : Мысль, 1998. 606 с.
5. Головатий С. Верховенство права : монографія : у 3-х книгах. Київ : Видавництво «Фенікс», 2006. Книга перша : Верховенство права: від ідеї – до доктрини. 1747 с.
6. Франчози Дж. Институционный курс римского права / пер. с итальянского; отв. ред. Л. Л. Кофанов. Москва : Статут, 2004. 428 с.
7. Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика : монографія. Харків : «Друкарня МАДРИД», 2012. 196 с.
8. Пастушок Г. І. Значення основоположних цінностей Римського права для формування правової традиції Європейського Союзу. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. № 8. С. 31-37.
9. Лишаев С. А. Метаморфозы слова. СПб. : Алетейя, 2011. 232 с.
10. Рішення Борзнянського районного суду Чернігівської області від 5 листопада 2020 року у справі № 730/819/20.
11. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 11 вересня 2020 року у справі № 120/1828/20-а.
12. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право, 240 с.

13. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

14. Бряник Н. В. Динамика правопонимания в античности: от философии права Древней Греции к юриспруденции Древнего Рима. Науч. ежегодник Ин-та философии и права Урал. отд-ния Рос. акад. наук, 2018. Т. 18. Вып. 1. С. 7-23.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-148-0-2>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Гуменюк Т. І.

*доктор історичних наук, професор, професор кафедри права
ЗВО Університет Короля Данила
м. Івано-Франківськ, Україна*

Актуальними постали проблеми перебудови існуючої системи підготовки юристів, озброєних сучасними знаннями, культурою, високим рівнем громадянської та соціальної свідомості. Основним завданням правника є утвердження всією своєю діяльністю верховенства, права перш за все через захист прав і свобод людини. Саме виходячи із таких завдань концепції, сформульована і мета юридичної освіти – це формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад, доктрин, принципів і основних юридичних інституцій, застосування права, а також меж юридичного регулювання суспільних відносин. Здобувачі юридичної освіти повинні бути готові до захисту прав людини та основоположних свобод, утвердження верховенства права, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, співпереживання та дотримання високих.... Проблема, яка потребує розв'язання, є невідповідність змісту юридичної освіти і якості підготовки в правничих школах вимогам ринку праці та тим викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку і завданням професійної діяльності правника в різних сферах [1].

Вищі юридичні школи в різних європейських країнах мають певні спільні риси, обумовлені низкою чинників. Головною спільною рисою є практичне спрямування навчального процесу та чітко означена професійна орієнтація юридичної освіти. Такий підхід обумовлюють